

**Pero ARAČIĆ, Gordan ČRPIĆ, Krunoslav NIKODEM,**

***Postkomunistički horizonti. Obrisu sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja,***

Biblioteka Diacovensia, Studije - knjiga 6., Đakovo, 2003., 488str.

Knjiga *Postkomunistički horizonti. Obrisu sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja* već samim svojim naslovom govori čitatelju da se radi o europskom projektu i o sličnoj, a u puno čemu i o zajedničkoj, sudbini država koje su gotovo pola stoljeća živjele u posebnim ideološkim i društvenim okvirima. Pola stoljeća u opstojanju i razvoju jedne države relativno je dugo razdoblje koje ostavlja raznolike posljedice na građane te države u najrazličitijim smjerovima. Knjiga sadrži 488 stranica, 69 grafikona, 77 tablica i u dodatku 1000 tabela pregleda postotaka za svih deset tranzicijskih postkomunističkih zemalja: Litvu, Ukrajinu, Poljsku, Češku, Slovačku, Istočnu Njemačku, Mađarsku, Rumunjsku, Sloveniju i Hrvatsku. Djelo je podijeljeno u 4 poglavlja s popratnom bibliografijom i 368 bilježaka u kojima su zastupljeni domaći i inozemni autori, što knjigu smješta u europske znanstvene okvire.

Djelo je plod teologa Pere Aračića i dvojice mlađih, već u hrvatskoj javnosti poznatih i afirmiranih sociologa Gordana Črpića i Krunoslava Nikodema. Radi se o sretnoj i spretnoj, a u hrvatskoj znanosti ne baš uvijek tako često zastupanoj interdisciplinarnoj suradnji između teologije i empirije,

teologa i sociologa. Osim toga, djelo je plod određenog iskustva i mudrosti s jedne, i mladenačke znanstvene akribije i odlučnosti s druge strane.

Autori su se odlučili za neobičan i u sebi ambivalentan naslov *Postkomunistički horizonti*, s posebnim naglaskom na sustav vrednota i religijskih orijentacija u deset tranzicijskih ili reformskih europskih zemalja koje su u drugoj polovici 20. stoljeća impregnirane komunističkom, odnosno socijalističkom ideologijom. Možda će upravo tako izazovan naslov biti povodom da velik dio ljudi posegne za ovom studijom. No, jednako tako će određen broj ljudi upravo zbog naslova biti suzdržan prema vrijednim informacijama i iznimno zanimljivim spoznajama koje nudi ovo koautorsko djelo. Za pretpostaviti je da su se autori knjige opredijelili upravo za spomenuti naslov iz uvjerenja da je potrebno znanstveno nepristrano i ljudski pošteno, u današnjem vremenu kada se sve znanstveno proučava, analizira, a dijelom i postavlja u pitanje, pristupiti pretresanju vrednota i religijskih orijentacija i na temelju prošlog višedecetljetnog mentaliteta. Jer taj mentalitet ostavio je duboke tragove u društvenom, političkom, ekonomskom, religijskom i svjetonazorskom području.

U prvom poglavlju, pod naslovom Društveno-povijesni okvir istraživanja, pretresa se pojam tranzicije, lociran u određeni društveni kontekst. Autori izlažu u društvenim znanostima već uvriježenu teorijsku podjelu na tradicionalna, moderna i postmoderna društva. Na kraju prvog poglavlja daje se kraći prikaz samog internacionalnog istraživanja «Aufbruch». U drugom poglavlju, skicirajući religijsku sliku Hrvatske i drugih tranzicijskih zemalja, autori analiziraju osnovne religijske karakteristike, primjerice: konfesionalnu pripadnost, vjersku praksu, sadržaje vjerovanja i religiozno iskustvo. Kod analiziranja rezultata posebni naglasak se stavlja na Hrvatsku, želeći s više aspekata osvijetliti sliku Crkve u doba demokracije.

U trećem poglavlju analiziraju se totalitarni politički sustavi i njihove društvene posljedice, koje su osobito prepoznatljive u fenomenu pasivnog mentaliteta s autoritarnim i konformističkim karakteristikama, što svakako otežava razvoj demokracije. Analizira se i proganjanje Crkve i vjere u bivšim socijalističko-komunističkim sustavima, te se konstatira svojevrсна nostalgija za komunizmom. Dakako da se u fokus zanimanja stavljaju optimizam i pesimizam, kao trenutne društvene stvarnosti. Ističe se važnost obitelji kao primarne društvene skupine, pri čemu se propituje relevantnost vjerskog okruženja u obitelji u odnosu na oblikovanje kršćanskog identiteta. Na kraju trećeg poglavlja autori analiziraju društvenu važnost i utjecaj sredsta-

va javnog priopćavanja na kretanje i razvoj suvremenog društva.

U četvrtom, i posljednjem poglavlju, pod naslovom *Crkveno djelovanje u tranzicijskoj Hrvatskoj*, autori daju raznovrsne pastoralno-teološke refleksije i određene projekcije. Nabrojimo samo neke od njih. Autori još jednom, i to empirijski argumentirano, konstatiraju da je u Hrvatskoj još uvijek visoko nazočna svijest u traženju i prakticiranju sakramenata inicijacije, neovisno o stupnju crkvenosti članova Crkve, kojima su crkveni obredi za životne prekretnice od iznimne važnosti. Po toj svijesti i želji za ritualom u čvorišnim čovjekovim životnim situacijama Hrvatska se ne razlikuje puno od drugih tranzicijskih zemalja i od ostalih zemalja Europe u kojima je veoma visoko zanimanje za obrede životnih prijelaza. Od refleksija tri su posebno dominantne, a za postkomunističko razdoblje veoma indikativne, a to su privatnost vjere, klerikalizacija crkvenoga života i, kako autori ističu, «okrnjena svijest odgovornosti vjernika laika».

S druge strane, veoma su zanimljivi pastoralni prioriteti i pastoralne projekcije. Autori među trenutne prioritete aktivnosti hrvatske Crkve na prvo mjesto stavljaju brigu o braku i obitelji, odnosno, kako oni kažu, skrb o evangelizaciji tih dviju temeljnih ustanova Crkve i društva. Svakako, to ima dalekosežne pastoralne implikacije ne samo u pastoralnom, nego prije svega u edukacijskom, demografskom, socijalno-solidarnom i uopće društvenom

smislu. Tim više ako se pred očima ima činjenicu da se u Hrvatskoj još uvijek 93% djece rađa unutar tih klasičnih ustanova. Zatim autori zagovaraju, s jedne strane, personalizirani pastoral, a s druge strane, mistagoški pastoral. Na prvi pogled nešto međusobno proturječno, a što je, u stvari komplementirajuće. Naime, jedna i druga komponenta pastoralna obraća se čovjeku kao pojedincu, jedinstvenoj i neponovljivoj osobi, ali ne u nekom izvanvremenskom vremenu i utopijskom društvenom prostoru, nego unutar konkretnog društva i konkretne žive zajednice Crkve sa svim njezinim svjetlima i sjemama. Istodobno takav pastoral upućuje čovjeka u dublje i intenzivnije iskustveno susretanje s Bogom, prakticira crkvenost koja se ostvaruje po zahtjevnosti Isusa iz Nazareta.

Na poslijetku, autori se, ne bez razloga, na kraju studije zauzimaju za projekt novih crkvenih službi i za formaciju pastoralnih specijalista. Jedno i drugo je novost u hrvatskoj Crkvi, a k tomu jedno i drugo teorijski i praktično uvjerljivo pridonosi prevladavanju klerikalizirane slike Crkve u Hrvatskoj. O pastoralnim asistentima/asistenticama, o teološkim djelatnicima u medijima, o pastoralnim volonterima, o teolozima znanstvenicima i tome slično, govori i piše se u hrvatskoj teološkoj javnosti već drugo desetljeće, raspravlja se na razini HBK-e, ali se relativno sporo i skromno ide u pravcu ostvarenja takvih projekata.

I na kraju, međunarodni projekt «Aufbruch» nedvojbeno ima svoju vrijed-

nost za nas u Hrvatskoj, jer su ga vodili ugledni europski stručnjaci i jer su u njemu sudjelovali i hrvatski stručnjaci. Samo u knjizi navedeni rezultati su značajno obogaćenje za sociologiju religije i praktičnu teologiju. Stoga je djelo dobrodošlo sociolozima religije, studentima sociologije, studentima teoloških učilišta, te svima onima koji se bave fenomenom religije i vjere, kao i raznim suvremenim društvenim fenomenima i problemima. Ovo je djelo svojevrsni novum, budući da je riječ o rezultatima međunarodnog projekta koji nas vodi kroz deset europskih zemalja, koje su kroz više desetljeća prolazile svoj specifičan politički, ekonomski i društveni put.

Djelo je izvorno znanstveno. Ima vrijedne pastoralno-teološke doprinose, koji na pojedinim mjestima korespondiraju s (u hrvatskoj teološkoj literaturi) poznatim i zastupanim tezama. Objavljeno je u Biblioteci Diacovensia, koja je i ovom, po redu 6. studijom obogatila ne samo svoj niz nego i cjelokupnu hrvatsku javnost. Knjigu preporučam za čitanje svima onima koje zanimaju religijsko-sociološka istraživanja, pastoralno-teološka promišljanja nastala na tragu empirije, kao i svima onima koji su svjesni vidljivih i nevidljivih tragova ideološkog mentaliteta. Ovu knjigu valja uzeti kao poticaj, prije svega njezinim autorima, da i dalje pregalački istražuju i objavljuju, i čitateljima knjige da objektivno-kritički gledaju na nedavnu crkvenu i društvenu povijest.

**Josip Baloban**

**Niko IKIĆ,**

***J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo,***

Vrhbosanska katolička teologija (Biblioteka "Radovi", knjiga 4), Sarajevo, 2002., 276 str.

Biskup Josip Juraj Strossmayer ostavio je prepoznatljiv trag u biću Crkve i hrvatskog naroda u 19. stoljeću. Djelo Nike Ikića, *J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo*, pokazuje koliko je izazovno istraživati o osobi za koju se znalo kazati da se kretala negdje po ivici jugoslavenstva i krivovjerja. Da bi se prosudilo svježiu misao i razgranato djelovanje u takve osobe, valjalo je temeljito istraživati. Autor proniče srž pitanja, i bitnu spoznaju uobličuje u naslovnoj sekvenci riječju: jedinstvo. Iako slojevit, taj pojam je ključni, jer sretno razotkriva dušu i nakanu Strossmayerova djela: on teži ujediniti i povezati sve što je vrsno i dragocjeno, i to oko onoga što je prijeko potrebno za život u Crkvi i u narodu.

Autor svoje istraživanje predstavlja u tri cjeline. U prvom dijelu knjige, *Biografija Josipa Jurja Strossmayera* (str. 7-28), donosi životopisne crte. Strossmayer je rođen u Osijeku 15. veljače 1815. Izvrsno je završio bogoslovnu izobrazbu u Đakovu, Pešti i Beču od 1831. do 1842. i bio promaknut u doktora filozofije i bogoslovlja. Službovao je u Đakovu, a od 1946. u Beču, gdje je 1850. zaređen za biskupa. Ustoličen je u Đakovu 29. rujna 1850., i biskupuje sve do smrti, 8. travnja 1905. godine.

U drugom dijelu knjige, *Strossmayerovo područje djelovanja* (str. 29-142), pod naslovom *Politika Monarhije iz hrvatske perspektive*, vrlo podrobno raščlanjuje društvene i političke prilike i položaj Hrvatske u 19. stoljeću, prije i poslije revolucije 1848., na što će utjecati europski liberalizam, monarhijski centralizam te ugarska težnja za samostalnošću. Ugarska je ožujskim zakonima u Požunu 1848. jasno odredila svoju političku nakanu, na što će Hrvatski sabor odgovoriti lipanjskim zakonima, koji, bitno, zahtijevaju da se Monarhija uredi kao jedinstvena država u kojoj bi svi narodi bili jednakopravni. Taj stav je ban Jelačić osobno obrazložio u Beču, kao i Ugarskoj, u ratnom proglasu.

Iako je Hrvatska pridonijela da se revolucija zaustavi, a oktobrirani ustav od 4. ožujka 1849. potvrdio načelo jednakopravnosti, u Hrvatskoj će nastupiti Bachov apsolutizam, koji će provoditi sustavnu germanizaciju. Nakon rata s Francuskom 1859. Austrija je bila primorana preurediti ustav i upravu na federalnoj osnovi, no carska će veljačka diploma iz 1861. ipak podržati centralizam, s čime nije zadovoljna ni Ugarska ni Hrvatska.

U tom se razdoblju Strossmayer počinje djelatno baviti politikom. Kako se

on živo zauzimao za narod i državnu samobitnost, njega će za apsolutizma pratiti i prislušivati. Unatoč tomu, svi ga uvažavaju. Tako će ga car 1858. imenovati svojim savjetnikom, peštansko mu Sveučilište 1859. podjeljuje naslov počasnog doktora iz bogoslovlja, Rim naslov rimskog grofa, a 1860. imenovan je članom u Proširenom carskom vijeću. Kao takav, i kao zastupnik u saboru, pa virovitički župan i vođa Narodne stranke, on posvuda jasno zastupa federalno uređenje Monarhije u kojoj bi svi narodi imali iste dužnosti, ista opterećenja i ista prava; čvrsto traži teritorijalnu cjelovitost i suverenost za Hrvatsku, i to povijesno obrazlaže i dokazuje. Na toj je crti i Sabor u lipnju 1861. odredio državno pravni položaj prema Ugarskoj i Austriji, no time se nije ništa značajnijega postiglo.

Zbog rata s Pruskom 1866., Austrija je bila prisiljena računati na pomoć od Ugarske, s kojom će 1867. sklopiti nagodbu i prihvatiti dualistički sustav. Hrvatska je otklanjala nagoditi se s Ugarskom, i kad se Strossmayer u vezi s time usprotivio caru, morao je poći u izgnanstvo. Nagodba će ipak biti prihvaćena 1868., i Hrvatska će kroz narednih pedeset godina biti grubo podređena u političkom, ekonomskom i kulturnom pogledu. Kad Strossmayer uvidi da se ni revizijom nagodbe, u kojoj je sudjelovao 1872. i 1873., u bitnome ništa ne postiže, on se prestaje djelatno baviti politikom. U drugom naslovu, *Strossmayer i južni Slaveni* (str.91-128), autor pro-

matra Strossmayera kao apostola južnih Slavena, kao mecenu umjetnosti i nauke. Slavenski su narodi činili 47% stanovništva u Monarhiji. Da se u njih u 19. stoljeću probudila nacionalna svijest, osobito su pridonijeli Jan Kollar, postavljajući temelj sveslavenstvu na kulturnom polju, te František Palacky, koji istu zamisao razrađuje na političkoj razini. Strossmayer je te zamisli usvojio još za vrijeme izobrazbe te je za njih oduševio i druge, osobito Franju Račkog. Zamisao o kulturnom jedinstvu među Južnim Slavenima Strossmayer osobito razvija nakon što je pao apsolutizam. Autor drži nedovoljno utvrđenim da bi zamisao o južnoslavenstvu mogla u Strossmayera poprimiti i državno-pravnu protegu (str. 96).

Prirodno je da se Strossmayer zauzimao za Hrvate u Bosni, no on je podupirao mnoge slavenske narode i podizao njihov ugled. Iako nije postigao da Srbija sklopi konkordat sa Svetom Stolicom, zaslužan je što je to 1886. učinila Crna Gora. Rusima pak pripisuje mesijansku ulogu u političkom i vjerskom pogledu u Europi. Oni su jedini kadri stati na čelo svih Slavena, a poželjni konkordat sa Svetom Stolicom blagotvorno bi djelovao na Poljake i Mađare, kao i u oslobađaju od Turaka.

Da se Strossmayer zdušno zalaže za kulturu i znanost, proizlazi iz njegova uvjerenja kako vjera i znanost idu zajedno. Zato potpomaže rad visokih kulturnih i znanstvenih ustanova, književnost i umjetnost, školsku i puč-

ku prosvjetu. Zauzimajući se za glagoljicu i staroslavenski jezik u liturgiji, on gradi most između tradicije Istoka i Zapada, a s tom nakanom širi i kult svetih Ćirila i Metoda.

Pod trećim naslovom, *Strossmayer kao crkveni čovjek* (str. 129-142), autor promatra Strossmayera i njegovo djelo u raskršćanoj Europi. Strossmayer poletno, i s nadom da se Crkva otvara svijetu, najavljuje saziv I. vatikanskog sabora. Na saboru on jasno, slobodno i vrlo rječito iznosi svoja, i stajališta tzv. *manjine*. Razočaran, nije čekao završetak Sabora, i zadnji je od biskupa *manjine* prihvatio Sabor. Prema Schatzu, Strossmayer drži da snaga Crkve u svijetu, koji se udaljava od apsolutizma i priklanja parlamentarnim oblicima, leži u njenom koncilijarno-sinodalnom ustroju (str. 137).

U trećem dijelu knjige, *Strossmayer i eklezijalno jedinstvo*, autor raščlanjuje sadržaj u dva poglavlja. U prvom, *Strossmayerovi stavovi o Crkvi*, istražuje kako Strossmayer poima Crkvu, papinsku službu i primat, crkveno jedinstvo, te sredstva i put do jedinstva, a u drugom, o istim sadržajima, pod gotovo istim naslovima, pravi sintezu. Zbog veće metodološke razvidnosti, i da se izbjegnju ponavljanja, ovdje će se, nakon što se prikaže ono što je autor u pojedinom naslovu istraživao, odmah donijeti sažetak.

*Strossmayerovo poimanje Crkve* (str. 144-160). Crkva je za Strossmayera

jedna i jedinstvena, kao što je jedan Krist i jedan put spasenja. Krist je ustanovio Crkvu i ovlastio je da bude baštinicom i posrednicom njegova djela, štoviše, ona poput živa organizma, snagom Kristova Duha, trajno nastavlja Kristovo spasenjsko djelo u svijetu. Ta uloga određuje njene pastoralne postupke u kojima i korjenitost i snošljivost imaju svoje mjesto. Strossmayer osobito rado prikazuje Crkvu živim tijelom Kristovim: Isus je Crkvu izvadio iz svoga bića i posvetio na drvu križa, te je ona biće od bića njegova, njegovo pravo i živo Tijelo. Kao što je Krist isti jučer, danas i sutra, tako je i Crkva, uvijek jedna te ista. Ono što je Isus za ljudski rod po svojoj naravi, to isto je i Crkva, po njegovoj ovlasti i snagom Duha Svetoga. Strossmayer znakovito određuje Crkvu liturgijskim skupom koji proslavlja Trojedinoga Boga i u slobodi savjesti ostvaruje svoje spasenje, dok skupom ravna apostolska, osobito papinska vlast. Isus je izvor i temeljac Crkve, no povjerio je Crkvu apostolima, osobito Petru, i tako postavio Crkvi temeljni ustroj da bi bila i vidljiva i jedna. Nutarnje načelo jedinstva Crkve jest jedna vjera, nada i ljubav, jedan Isus Krist, glava Crkve, i jedan Duh Sveti, koji oživljuje Kristovu riječ i djelo. Vanjsko načelo jedinstva jest apostolska služba i služba rimskog biskupa, koji je vidljiva glava i središte vanjskog jedinstva Crkve.

Sažimajući Strossmayerovo poimanje o otajstvu Crkve (str. 199-206), autor osobito ističe njenu trinitarnu, kristo-

lošku i pneumatsku protegu: Trojedinu Bog je počelo Crkve. Isus utemeljuje Crkvu, na nju prenosi svoje spasenjsko poslanje, živi i djeluje u Crkvi i to po svome Duhu. Tako je Crkva jedna, sveta, katolička i apostolska, za svijet isto što i Isus Krist. Autor opaža da Strossmayer svoje, po mnogočemu svježije, poimanje o Crkvi ima zahvaliti utjecaju Tibinške škole. On je ponukan povući i neke usporedbe između njegove i ekleziologije II. vatikanskog sabora: Crkva je sveopći sakrament spasenja, te sakrament jedinstva s Bogom i jedinstva u ljudskom rodu; Crkva je narod Božji; Crkva je zajedništvo i - Kristova Crkva postoji u Katoličkoj Crkvi.

*Strossmayer o papi i primatu* (str. 160-175). Za Strossmayera je papa opći otac i apostolski prvak, središte katoličkog jedinstva i temeljac Crkve, nezabludivi ugled, vrhovni pastir i sudac u Crkvi, koji je baštiniio Kristovu moć i ljubav naspram svima. I kad obrazlaže biskupsku službu, prava i vlast, on ne dovodi u pitanje papinsko prvenstvo i puninu vlasti, ili ulogu koju papa ima kao glava apostolskog zbora. No upravo zbog životne povezanosti glave i zbora, on ne prihvaća da se papinsku nezabludivost uobličiti kao osobnu i apsolutnu. On teološki obrazlaže nezabludivost koju papa ima kao vrhovni učitelj u Crkvi: nezabludivost je nutarnja vlastitost Crkve-tijela, u kom je narod Božji sa svećenicima, svećenici s narodom i biskupima, a biskupski zbor zajedno s papom, tako da se u papi nezabludi-

vost najjače očituje i nalazi svoj najjasniji izraz.

U sažetku (str. 206-225) autor ističe da je za Strossmayera papinska služba temeljna kad je riječ o crkvenom ustroju, jedinstvu i slobodi. Autor drži da je na I. vatikanskom saboru razmišljanje o osobnoj i apsolutnoj papinskoj nepogrešivosti bilo preširoko i iskrivljeno shvaćeno i tako tumačeno od onih koji su činili saborsku *manjinu*. Svakako, Strossmayer vidi Petra i apostole kao jedan zbor. On tvrdi da su papinska prava i vlast božanska, ali i da su biskupska prava i vlast neposredno od Krista, iako nisu ista i jednaka papinskim. Stoga su i biskupi pravi pastiri i suci u stvari vjere. Apostolski zbor po naravi čini da je biskupstvo jedno i nerazdijeljeno, a pojedinac ga ima u cijelosti. Otuda biskupi snagom Reda imaju virtualno pravo na cijelu Crkvu. Autor utvrđuje da bi Strossmayer bez odlaganja prihvatio ono što s tim u vezi donosi II. vatikanski sabor.

*O crkvenom jedinstvu* (str.175-193). U Strossmayera se nađe uobičajenih izraza za nekatolike, koji se trebaju vratiti u krilo Crkve. Za njega je jedinstvo u Crkvi najveće dobro, a Euharistija je tajna jedinstva. Jedinstvo, po sebi, čuva različitost te se pokazuje božanskom harmonijom. Na toj crti promatra Pravoslavnu Crkvu. Ona i Katolička Crkva imaju bitno istu vjeru. U slučaju sjedinjenja, ona bi sačuvala svoja prava, povlastice, obred, samostojnost i stegu, a u samoj vjeri ionako ne postoje bitne razlike. Razli-

ka stoji u ustroju Crkve, koja mora imati i vidljivu glavu, te središte jedinstva i jamac solidarnosti. Među sestrinskim Crkvama valja njegovati povjerenje i slogu, jer mnoge su im istine zajedničke, a razlike su više proizišle iz nesporazuma.

U sažetku (str. 225-242) autor naglašava da je pojam jedinstva u Strossmayera višeslojan i stupnjevit. No temeljno jedinstvo jest ono crkveno. Jer, kako je sazdan u djelu spasenja, ono ima trinitarnu i kristološku potku, i bitna je oznaka Crkve, pa stoga i njena najvažnija zadaća. Što je Krist po naravi za nutarnje jedinstvo Crkve, to je Petar po službi za vanjsko jedinstvo. U slučaju sjedinjenja pravoslavne bi Crkve bile uvažene kao katoličke partikularne Crkve, metropolije i patrijarhata, i jedino što bi trebale prihvatiti, jest, da papa predsjedava univerzalnoj Crkvi. Sveopća se Crkva ne suprotstavlja, nego opstoji u mnogim partikularnim Crkvama koje povezuje Petrova služba.

*Strossmayerova sredstva i put do crkvenog jedinstva* (str. 193-198). Autor utvrđuje da Strossmayer osobitu ulogu daje staroslavenskom jeziku u liturgiji, jer bi taj jezik u zapadnom

obredu uvelike pridonio izmirenju Crkava. U ćirilometodskoj pak zamisli vidi osobiti slavenski oblik, primjeren za sjedinjenje Crkava u Slavenu. Inače, dok nastoji oko sjedinjenja, Strossmayer odabire i sredstva i načine koje izričito ističe II. vatikanski sabor. Sjedinjenju bi pridonijelo i to da se univerzalizira Rimska kurija i kardinalski zbor. Svemu tome autor, u sažetku, još dodaje Strossmayerovu želju da se opći crkveni sabori češće održavaju, što bi bio znak trajne i potrebne obnove u Crkvi.

Na kraju se može ustvrditi da trud koji je autor uložio istražujući Strossmayerov život, rad i misao, zavrjeđuje punu pažnju. Opsežno i temeljito istraživanje nuka i dalje istraživati, kako bi se raznovrsna područja još jasnije osvijetlila, neka pitanja još više izoštrila, i da bi se s vremenom mogla složiti cjelovita Strossmayerova monografija. A kad je riječ o Crkvi, onda to valja učiniti osobito stoga što Strossmayer o Crkvi teološki suvereno, i na nov način, razmišlja te tako preteče svoje, i dotiče vrijeme II. vatikanskog sabora.

**Antun Čečatka**



**Ivan KARLIĆ,**

**Ususret Bibliji,**

Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

U uvodu knjige «Ususret Bibliji» autor piše: *Kršćanin/vjernik često se nalazi pred biblijskim tekstom: u liturgiji, u molitvi, u čitanju svetopisamskih spisa, u katehezi ili vjeronauku, kroz teološki studij... Preko svih tih susreta s Biblijom čini mu se da je izgradio gotovo obiteljski odnos sa svetopisamskim tekstom, ali je u isto vrijeme svjestan činjenice da nije lako uvijek razumjeti, shvatiti, protumačiti i primijeniti na vlastiti život ono što Sveto pismo predlaže* (str. 11). Riječi su ovo iskustva susreta s Biblijom i susreta s čovjekom. Onoga osobnoga, ljudskoga i onoga «akadenskoga», stručnog. Riječi su ovo iskustva, stečenoga višegodišnjim radom s biblijskom zajednicom u Župi sv. Antuna Padovanskoga na zagrebačkom Svetom Duhu (str. 14). Stoga valja zahvaliti Gospodinu što je autoru knjige dao milost spoznaje da ono što je govorio i napiše, ili, kako sam autor veli za prve apostole i navjesticelje Kristove poruke: «... nakon desetljeća propovijedanja i svjedočenja o Isusu... kada je ta spoznaja sazrela, sjeli su evanđelisti da napišu svoja djela» (str. 54).

Djelo «Ususret Bibliji» zamišljeno je kao kateheze za rad s biblijskom zajednicom u župi, odnosno za rad «ponajprije sa zrelijim osobama koje kroz biblijske susrete žele rasti u vjeri i aktivnije se uključiti u župnu zajednicu» (str. 13). Nakon osnovnih, temeljitih

uputa u izgradnju «najvažnijeg spomenika nadnaravne Božje objave, Biblije» (str. 17) kako piše dr. Karlić, pristupa se tumačenju Biblijske prapovijesti, tražeći odgovore na najstarija pitanja čovječanstva. Evo nekih: tko je čovjek i što je njegov svijet? Bog i stvaranje svijeta i čovjeka; stvaranje u odnosu prema slobodi, vremenu, Providnosti Božjoj, pitanju zla u svijetu; čovjek i njegov grijeh.

Dopustite mi da u kratkim crtama pokušam prikazati knjigu «Ususret Bibliji» i njezino značenje kroz tri različita područja: kroz nacrtano tumačenje biblijske kateheze, zatim kroz govor o odraslima, kao subjektima kateheze, te na koncu kroz promišljanje o župnoj katehezi, prvoj pokretačici kateheze Crkve.

## **O biblijskoj katehezi**

Govoriti o Bibliji u katehezi, znači govoriti o biblijskoj katehezi, za koju mnogi autori kažu da je stara koliko i sama Biblija, i da je kroz povijest poprimala različite oblike te bivala različita intenziteta. Zahvaljujući autoru knjige i njegovu prikazu odnosa prema Bibliji kroz povijest, od patrističkoga do najnovijega vremena, te njenom značenju u katehetskom djelovanju Crkve kroz povijest, nije potrebno govoriti o razvoju biblijske kateheze. Ona je donesena očima pro-

fesora dogmatske teologije, duboko svjesnoga značenja biblijskoga sadržaja za rast u vjeri jednog zrelog kršćanina, a na dobro čitave župne zajednice, Crkve na konkretnom mjestu. Ovo naglašavam zbog toga što mi se čini da se u pozadini redaka, pod naslovom «Biblijsko pitanje», krije unutarnja borba autora u pokušaju razlučivanja odnosa između teologije, odnosno dogme, doktrine, biblijskoga sadržaja te naviještanja i aktualizacije samoga biblijskog sadržaja.

Već je Jungmann govorio: “Teologija želi najprije služiti spoznaji; ona stoga istražuje religijsku stvarnost do najviših granica spoznajnog (verum), bez upita o životnom interesu... Nasuprot tomu navještaj je u potpunosti okrenut životu... Dogmu moramo poznavati, naviještati pak moramo kerygmu.” Unatoč takvim promišljanjima, Biblija je u katehezi sve do 60-ih godina 20. stoljeća imala ulogu sluškinje. Tek tada dolazi do shvaćanja da “Biblija ne treba biti samo materijal kojim se ilustrira i temelji dogmatska i moralna istina, nego štoviše ona mora biti u službi naviještanja vjere, odnosno riječi Božje u svojoj izvornoj punini”. Da egzegeza više nije samo sluškinja dogmatike, potvrđuje već enciklika *Divino afflante spiritu* (1943, papa Pio XII), te konstitucija II. vatikanskog koncila *Dei Verbum*, na kojima autor knjige i temelji svoja uvjerenja. Cilj navedene unutarnje borbe autora pokazuje svu svoju čar u jednostavnosti kojoj želi prići u radu s odraslima. Cilj mu je, citirajući Galilea, «naučiti nas

kako se dolazi u nebo, a ne kako se nebo kreće» (str. 23).

### **Pravila biblijske didaktike**

Koristeći osnove biblijske didaktike, bez koje je danas nezamisliv susret s biblijskim tekstom, autoru bi pozavidio i jedan od donedavno vodećih katehetačara i biblijskih didaktičara, Eugen Paul. On, naime, upozorava da predani tekst (biblijski sadržaj) kao takav ne može biti posredovan u životno iskustvo današnjeg čovjeka, nego može tek tada postati razumljiv kada je posredovan životnim iskustvom čovjeka tadašnjega vremena, odnosno iskustvom onoga koji je taj tekst pisao. Svi biblijski tekstovi se moraju razumjeti iz njihova *Sitz im leben* (životnog uporišta). U knjizi dr. Karlića prepoznatljiva su tri modela rada s Biblijom, koja ovdje samo naslovno navodim: model jednostavne aktualizacije teksta – pokušaj neposrednoga posadašljenja tekstualnog izričaja pitanjem: Što nam govori danas navedeni tekst?; Model biblijskog didaktičkog trokuta: biblijski tekst – današnje iskustvo – iskustvo nekoć. Te na koncu model poznat pod imenom: biblijsko didaktički peterokut: biblijski tekst – motiv – ondašnje iskustvo - kontekst - današnje iskustvo.

### **Kateheza odraslih kao primat djelovanja Crkve**

Dokumenti Crkve, napose oni katehetski, u posljednje su vrijeme svjedočili i svjedoče o primatu kateheze

odraslih i o nužnoj potrebi planirane izgradnje vjere odraslih vjernika. Papa Ivan Pavao II. - osjećajući poteškoće i probleme na tom području - ide tako daleko da će istaknuti kako se radi o središnjem problemu, tj. da je kateheza odraslih “glavni oblik kateheze”, budući da se radi o osobama koje imaju najveću sposobnost, ali isto tako i odgovornost u ostvarivanju kršćanske poruke u njenom izvornom obliku (usp. CT 43). Unatoč svemu ovome, tako pokazuje u najmanju ruku praksa u našoj Crkvi, odrasli kao da su od prvih, primarnih naslovnika, postali skupina vjernika tek “drugotnog izbora” u procesu kateheze. Stoga je ovo djelo, kao prvo urađeno i prema kriterijima novoga Plana i programa za župnu katehezu, u izdanju Hrvatske biskupske konferencije, veliki korak u prepoznavanju ovoga područja rada Crkve.

Iako se u djelu dr. Karlića izričito ne spominju karakteristike i vlastitosti odrasle dobi, za primijetiti je da knjiga «Ususret Bibliji» pred sobom ima vjernike čija je vjera – iako ona može biti početnička i slaba – uvijek vjera vlastite odgovornosti. Ako je vjera odraslih i nezrela, ona nikako nije djetinjasta i dječja vjera. Tako bi se ovo djelo moglo smjestiti u onaj vid kateheze odraslih koji svojom širinom obuhvaća nomade i ljude ranijih agrarnih kultura, te one sekularizirane krštenike u ovoj dobi novoga prosvjetiteljstva. Autorova je želja Bibliju prikazati na način da odraslima, kako

on sam veli, aktivnim sudionicima, ostavi prostora za razumijevanje, kritičko promišljanje, samostalnu obradu, s ciljem da se «očituje čudesna susretljivost vječne Mudrosti» (str. 31). Romano Guardini je jednom rekao: «Zahtjevno je morati biti ono što se jest: sa samim sobom izaći na kraj. Sa samim sobom morati izdržati, dok misao uvijek iznova nadilazi vlastito biti.» Misao koja nadilazi vlastito biti, lijepo je izrečena riječima autora: «Čovjek je partner Božjoj riječi, koja ga poziva na život i na zajedništvo sa samim sobom. On je odgovorni sugovornik Božji u ostvarivanju njegova plana spasenja» (str. 88). Svaki kršćanin je dužan (usp. CT 16) sebe spoznati kao odgovornog za daljnje naviještanje i predanje vjere. Kateheza odraslih ne smije, dakle, voditi samo vjeri i poučavanju vjere, nego i davanju svjedočanstva vjere te daljnjem naviještanju vjere.

### **Biblijska zajednica i župna kateheza**

Novi Plan i program za župnu katehezu zahtijeva u svojim polazištima nužni prijelaz iz “zbrinjene” u angažiranu zajednicu, što za župnu katehezu znači sljedeće: ne radi se najprije o broju onih koji će u samom katehetskom djelovanju zajednice biti aktivni, mnogo je važnije da broj onih koji u zajednici svojim životom svjedoče vjeru postane veći. Samim tim će život zajednice postati kateheza, a to i je smisao naglasaka svih katehetskih

dokumenata koji govore o zajednicama koje su istovremeno subjekt i objekt kateheze.

### **Small is beautiful...**

«Small is beautiful» (malo je prekrasno) – ovaj postmodernistički životni stav neovisnoga i privatnog, stav nesmetane sreće, često je temelj za intimne niše, koje ljudi – s obzirom na današnju složenu životnu stvarnost – traže. Osmišljeni i prohodni put ostvarenja zajednice u vremenu koje je obilježeno anonimnošću, nepreglednošću, u vremenu bez vizija, ali ipak potaknuto dubokom čežnjom za zajedništvom, put je ostvarenja malih zajednica – skupina, koje počivaju na temelju istih ili sličnih afiniteta, djelovanja, ciljeva.

### **Pastoral malih kršćanskih zajednica**

Idealom se danas smatra ona župa (župna zajednica) koja je sastavljena od mnogih manjih skupina, a koje postoje u obliku tzv. susjedskih koncentričnih krugova ili – kako Plan i program za župnu katehezu zna često reći – živih vjerničkih krugova. Duhovno središte manjim zajednicama u jednoj župnoj zajednici jest skladnost vjere i života kroz poseban način rada

s Biblijom. Tim se želi postići da pojedinac otkrije svoje osobno iskustvo vjere i svoj poziv u svakodnevici te da Riječ Božja sve više postaje dinamičkom u svakodnevnom životu osobe i života župe. U svim manjim skupinama o kojima govorimo iščitava se povijest pojedinca i zajednice kroz prizmu povijesti i života Isusa Krista.

### **Zajednice ili skupine kao sunositeljice župne zajednice**

Župna je zajednica – s obzirom na rečeno – shvaćena kao skup živih vjerničkih krugova čiji se članovi u određenom razdoblju relativno redovito susreću kako bi pred očima uvijek imali i razrađivali zajedničke nakane. U središtu ovakvog modela susreta od važnosti je vid teologije zajednice, a taj je da je zajednica subjekt crkvenog poslanja spasenja, a ne objekt djelovanja župnika i njegova uskog suradničkog tima (tzv. «pastoral umnažanja kruha»).

Knjiga «Ususret Bibliji» pažljivo je, rukama punim nade, izašla na površinu katehetskog djelovanja Crkve. Autor knjige «Ususret Bibliji» ponudio nam je put prema Bibliji. Susresti se s njom – naša je zadaća.

**Ivica Pažin**